

УДК: 37.015.3:159.922.7

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-209-290-296

ТІНІН Дмитро Геннадійович –
майор поліції, старший викладач кафедри ТСП
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8593-1706>
e-mail: dimatidnepr13@gmail.com
КРИСЬКО Вікторія Андріївна –
курсантка ДР-143 ННІПФНП
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2988-368X>
e-mail: q0689810273@gmail.com

ЦЬКУВАННЯ В КУРСАНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ: РОЗМЕЖУВАННЯ МІЖ «МОБІНГОМ» ТА «БУЛІНГОМ»

В умовах соціалізації суспільства в колективах часто виникають конфліктні ситуації, особливо у сфері міжособистісних стосунків. Серед інших особливо актуальною останнім часом стає проблема булінгу та мобінгу (знуцання, цькування, психологічний терор, форми зниження авторитету, форма психологічного приниження). Інструментами колективного цькування в курсантському середовищі можуть стати: приховування позитивної інформації про особу, ізоляція, свідоме і систематичне поширення принизливих пліток, безпідставна та негативна критика, висміювання, знецінювання досягнень та успіхів. Проблематика конфліктної взаємодії була актуальна впродовж усього людського існування, адже розвиток соціуму є безперестанним створенням та подоланням конфліктних ситуацій.

Мобінг являє собою форму цілеспрямованих дій, спрямованих на дискредитацію, погіршення стосунків на роботі та зміну психологічного настрою однієї зі сторін конфлікту. Цей феномен являється негативним явищем в житті суспільства, тому варто звернутися до аналізу мобінгу серед курсантів. У статті досліджено проблему мобінгу в курсантському середовищі, висвітлено аналіз цього феномену в цілому, роз'яснено психологічні наслідки для постраждалих, а також заходи, які можуть бути прийняті для запобігання цієї проблеми. Представлені результати досліджень вказують на високу поширеність мобінгу серед курсантів та необхідність створення адекватних механізмів захисту.

Міжнародна практика вказує, що цькування та дискримінація в трудових колективах призводить до зниження можливостей виробництва, а також створює негативну атмосферу для перебування працівників на своєму робочому місці. Такі обставини призводять до втрати робочого потенціалу у працівників та, як наслідок, необхідності пошуку нових кадрів.

В курсантському житті, як і в будь-якому іншому колективі, існують певні правила, вимоги, які співпадають з формуванням особистості підлітків для прилаштування до самостійного життя. Потрібно зазначити, що прояви цькування та дискримінації в таких колективах, як правило, відбуваються в середині колективу та вирішуються поверхнево. За загальним правилом керівництво та курсанти, як і в інших трудових колективах, намагаються не розголошувати подібні проблеми та вирішувати їх самостійно, без притягнення кривдників до відповідальності. Така тенденція спостерігається у всіх колективах, які не обізнані з феноменом «Булінгу» або «Мобінгу», де кривдники залишаються не притягнутими до відповідальності, а отже мають можливість вчиняти такі дії в подальшому та впродовж тривалого часу.

Ключові слова: мобінг, булінг, курсантське середовище, дискримінація, цькування, конфлікт.

TININ Dmytro Hennadiiovych –
police major, senior teacher of the TSP department,
Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8593-1706>
e-mail: dimatidnepr13@gmail.com
KRYSKO Victoria Andriivna –
cadet DR-143 NNIPFPNP Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2988-368X>
e-mail: q0689810273@gmail.com

BAITING IN A CADET ENVIRONMENT IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS WITH SPECIFIC LEARNING CONDITIONS: DISTINGUISHING BETWEEN "MOBING" AND "BULLYING"

In the conditions of socialization of society, conflict situations often arise in collectives, especially in the field of interpersonal relations. Among others, the problem of bullying and mobbing (bullying, stalking, psychological terror, forms of lowering authority, forms of psychological humiliation) has recently become particularly relevant. The tools of collective bullying in the cadet environment can be: concealment of positive information about a person, isolation, deliberate and

systematic spreading of humiliating gossip, baseless and negative criticism, ridicule, devaluation of achievements and successes. The problem of conflict interaction has been relevant throughout human existence, because the development of society is the continuous creation and overcoming of conflict situations.

Mobbing is a form of purposeful actions aimed at discrediting, worsening relations at work and changing the psychological mood of one of the parties to the conflict. This phenomenon is a negative phenomenon in the life of society, so it is worth turning to the analysis of mobbing among cadets. The article examines the problem of mobbing in the cadet environment, highlights the analysis of this phenomenon as a whole, explains the psychological consequences for the victims, as well as the measures that can be taken to prevent this problem. The presented research results indicate the high prevalence of mobbing among cadets and the need to create adequate protection mechanisms.

International practice indicates that harassment and discrimination in labor groups leads to a decrease in production opportunities, and also creates a negative atmosphere for employees to stay at their workplace. Such circumstances lead to the loss of work potential among employees and, as a result, the need to find new personnel.

In cadet life, as in any other team, there are certain rules and requirements that coincide with the formation of the personality of teenagers for adjustment to an independent life. It should be noted that manifestations of harassment and discrimination in such collectives, as a rule, occur within the collective and are resolved superficially. As a general rule, management and cadets, as in other labor groups, try not to publicize such problems and solve them independently, without bringing offenders to justice. This tendency is observed in all collectives that are not familiar with the phenomenon of "Bullying" or "Mobbing", where the offenders remain unaccounted for, and therefore have the opportunity to commit such actions in the future and for a long time.

Key words: *mobbing, bullying, cadet environment, discrimination, harassment, conflict.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. З прискоренням темпів життя в сучасному світі зростає кількість стресових ситуацій та конфліктів. Одним з таких феноменів являється мобінг, який може стати проблемою для окремих людей та призвести до серйозних наслідків як для самих постраждалих, так і для суспільства в цілому. Мобінг виступає психологічним насильством, яке відбувається на роботі і полягає у систематичному тиску, гнобленні та дискримінації працівника або групи працівників іншою соціальною групою, більшістю, меншістю або керівництвом підприємства. Для протидії мобінгу необхідна підтримка інших працівників, керівництва підприємства, а також здійснення необхідних заходів з пропаганди антимобінгової політики та проведення тренінгів з попередження цього явища.

В умовах урбанізації та розвитку економіки суспільство дедалі більше приділяє уваги проблемам, які пов'язані з міжособистісними відносинами в колективах, особливо на виробництвах. Необхідність вирішення проблем дискримінації та цькування у трудових колективах є вкрай високою. Мобінг в курсантському середовищі на сьогоднішній день являється серйозною проблемою, яку не можна ігнорувати. У наші дні це явище викликає багато питань через свою недослідженість.

Мета статті. Провести аналіз між соціальними явищами «Булінгу» та «Мобінгу» з урахуванням курсантського середовища у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. Висвітлити розмежування між ними та основні проблеми, які виникають, можливі шляхи їх подолання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику цькування та переслідування людини у певних групах або спільнотах поглиблено почали вивчатись на початку ХХІ століття. Сутність цього феномену та його ознак досліджували Г. Лейман, П. Фишингер, С. Ейнарзен, К. Вагнер, Сорокіна А. А., Адамчук О. В., Романовська Д. Д., канадський соціолог К. Уестус. Серед сучасних українських

дослідників потрібно зазначити Хмельничу Т., Вовченко О., Тінін Д., Тимофєєв В., а також журналістку Чорноморченко Е.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день згідно ст. 21 та ст. 24 Конституції України всі люди на території нашої держави являються вільними та рівними [1]. Дані права є непорушними. В цей же час, згідно ч.1 ст. 8 закону України «Про охорону дитинства»: кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку [2]. Враховуючи вказані норми законів, а також вимоги ст. 2 закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», потрібно зробити висновок, що на території нашої держави діти, як і дорослі, мають такі ж самі права щодо отримання достатнього рівня розвитку своєї особистості та недопущення проявів дискримінації за якимось критерієм [3].

В міжнародній спільноті великих обертів набирає протидія проявам цькування особи, а саме таким феноменам як «Булінг» та «Мобінг». Обидва цих поняття є негативними по відношенню до людини, а отже відображаються на її психоемоційному стані та фізичному здоров'ї.

На сьогоднішній день питання наукового трактування та офіційного тлумачення в національному законодавстві ознак булінгу та мобінгу не знайшло поки що свого відображення, тому певні норми ст.173-4 та ст.173-5 КУпАП трактуються неоднозначно.

В сучасному українському законодавстві «Булінг» (цькування) (далі – булінг) згідно ст. 173-4 КУпАП [4] визначається як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи, або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Однак, станом на 24.05.2023 редакція ст. 173-5КУпАП [4] не містить визначення поняття «Мобінгу» (цькування). Дана проблема матиме наслідки неможливості фіксації та доказування цього явища.

За своєю сутністю «Мобінг» (далі – мобінг) дещо інше, ніж булінг, тому що він спрямований, як правило, на одну людину і вчиняється в трудових колективах. У робочому середовищі мобінг виявляється в ізоляції одного працівника або навіть цілої групи, яка формується за власними інтересами, навмисному порушенні професійної та особистої гідності.

Булінг та мобінг мають схожі характеристики. Найбільш очевидно є те, що булінг проявляється як дії з боку кількох осіб по відношенню до жертви (потерпілого). Тоді як мобінг може виражатися не лише з боку дій кількох осіб, а й однієї особи. Наприклад, керівника або такого ж самого працівника рівнозначного за посадою. Крім того, булінг властивий навчальному процесу та виражається у шкільному середовищі, в якому можуть брати участь діти, в той час як мобінг проявляється поволітніми особами та властивий у трудових колективах.

Наступною відмінністю є те, що мобінг виявляється в менш видимих формах, наприклад, у критиці з боку колег на роботі, яка проявляється у виконанні спільних робочих проектів та проведенні нарад. Булінг може бути більш явним, тобто відкритим відмежуванням групи від інших дітей.

Мобінг може стати перешкодою у формуванні здорового психологічного клімату, тобто психологічний терор, що передбачає систематично повторюване вороже та неетичне поведження одного або декількох осіб, спрямоване проти іншої особи, здебільшого відносно однієї. Мобінг може поставити під загрозу виконання службового завдання, негативно позначитися на навчанні та самопочутті працівників або курсантів, і навіть призвести до самогубства. Як правило, особа, відносно якої здійснюється мобінг, через деякий час вдається до кардинальних способів вирішення проблем, які супроводжуються під час мобінгу. Такими способами вирішення проблем досить часто являється звільнення з лав Збройних сил та Національної поліції України, припинення подальшого навчання у конкретному ВНЗ із специфічними умовами навчання, а для осіб, які працюють в практичних підрозділах – зміна галузевої служби, або взагалі підрозділу проходження служби [5].

В силу багатьох факторів, які супроводжуються під час мобінгу в курсантському середовищі, одним із досить вагомих чинників, який впливає на глибину цієї проблеми, являється відношення керівника до виниклої проблеми. Адже, ставлення та звернення керівника до конкретного курсанта в цілому формує відношення всього колективу до нього. В подальшому даний фактор впливає на створення окремих взаємовідносин всіх суб'єктів колективу з відповідним курсантом.

Розглядаючи проблему цькування в курсантському середовищі в умовах навчальних закладів зі специфічними умовами навчання

потрібно зазначити, що такі феномени не є рідкістю, оскільки це також соціальне середовище, де існує конкуренція та багато співзалежних відносин.

Курсантське життя у своїй сутності має специфічний склад, так як вони певною мірою обмежені певними труднощами, а саме: середовищем перебування (казармене положення, постійне поєднання навчального процесу з несенням служби в добових чергуваннях, в умовах війни перебування в укритті в будь-який час доби та ін.), постійним виховним контролем з боку керівництва та науково-педагогічних працівників, мають постійне відлучення від батьківського дому на різні періоди, не завжди мають можливість вільного пересування через казармене положення, а також досить часто обмежені у своїх можливостях (відсутність ноутбука або будь-якого гаджета з доступом до Інтернету, неможливість використання такої техніки в бомбосховищі) та ін.

При таких ускладненнях в даних колективах можуть виникати конфліктні ситуації, за результатом яких формується ставлення до конкретного курсанта, що обумовлює певні наслідки його перебування в цьому колективі. Результатом вирішення таких конфліктів досить часто набуває форми надання певного «маркеру» такій людині, або надання йому відповідного прізвища. Наслідком такого процесу може стати постійне звернення до нього за цим прізвищем, що може викликати постійний стрес у такого здобувача та привести до негативних наслідків.

У психологічній літературі можна зустріти різні класифікації конфлікту. Так, у працях М. Дойча, А. Рапопорта, Д. Бернарда, Л. Коузера, Л. Понді, Р. Маку, Р. Снайдера та інших учених в основу типології покладено характер об'єктивної ситуації протиріччя і розуміння такої ситуації сторонами як:

- справжній конфлікт (конфлікт, який об'єктивно існує і адекватно сприймається)
- випадковий чи умовний конфлікт (залежить від обставин, що можуть змінюватися, але ці обставини не усвідомлюються конфліктуючими сторонами);
- зміщений конфлікт (реальний конфлікт, за яким приховується інший конфлікт, що є справжнім чинником конфліктної ситуації);
- латентний (прихований) конфлікт (конфлікт, який має відбутися, але не виникає тому, що не усвідомлюється).

Така класифікація може бути оцінена як спроба внесення міри в оцінку конфлікту, але відсутність більш строго визначених базових понять не дає змоги досягти цієї мети [6, с. 80].

Мобінг в курсантському середовищі може мати певні специфічні особливості, наприклад, заснований на ієрархії, залежності та конкуренції. Курсанти мають певний рейтинг і заохочуються до досягнення кращих результатів. В цій грі на перевагу можна використовувати підліткове жорстоке поведження як з молодшими, так і з однолітками. Мобінг може відбуватися в різних формах, складно розпізнаваний на перший погляд,

що призводить до того, що самі курсанти можуть стати жертвами і не підозрювати про це.

Залежно від форми, можна розрізнити кілька видів мобінгу. Основні форми мобінгу в курсантському середовищі:

1. Психологічний мобінг. Ця форма мобінгу передбачає умисне використання слів, нецензурних виразів та прями образи. Іноді курсанти грубо оприлюднюють погрози та намагаються оточувати жертву неприємними ситуаціями, що може призвести до важких психологічних наслідків. Так, постійне несення служби одними курсантами на вихідні та святкові дні можуть привести до агресії на адресу керівництва, в тому числі й до командира взводу. Такі аспекти формують певні наслідки в комунікації та призводять до замкненості таких здобувачів. Вони відсторонюються від життя колективу та не мають бажання приймати участі у вирішенні службових питань.

2. Фізичний мобінг. Цей вид мобінгу в курсантському середовищі не так явно виражений, як у підлітків на вулицях, оскільки офіцери-вихователі та викладачі здійснюють відповідну виховну роботу в даному напрямку та проводять профілактичні заходи щодо недопущення фізичного насильства. Зазвичай курсанти можуть використовувати прийоми, що не завдають сильного болю, такі як стуки, удари, легкі штовхання на перервах між заняттями, що призводить до формування агресивної поведінки та недовіри.

3. Соціальний мобінг. Ця форма мобінгу може здаватися не такою очевидною, але вона є дуже ефективною. Однолітки можуть поширювати дезінформацію, сформовану з історії жертви мобінгу та шахрайство. Особливо це стосується здобувачів із малозабезпечених сімей, переселенців та інших, які в силу обставин не мають змоги дозволити собі певні життєві радощі. Наприклад, курсанти, батьки яких перебувають на тимчасово окупованій території, не мають змоги їх відвідати, тому вимушені перебувати за місцем мешкання. Такі обставини формують зменшення мотивації та життєвої енергії на досягнення певних цілей та результатів у навчальному процесі.

4. Сексуальний мобінг. Відповідно до гендерної рівності в закладах освіти зі специфічними умовами навчання досить багато курсантів жіночої статі, що в свою чергу час від часу привертає увагу курсантів чоловічої статі. Однак, переважна більшість хлопців можуть створювати певний дискомфорт по відношенню до дівчат. До таких аспектів можна віднести: недоречні жарти, які акцентують увагу на певних дівчатах; не бажання співпрацювати з конкретними курсантками в силу їх не достатньої фізичної розвиненості та ін., що на своїй меті має призвести до певних дій інтимного характеру в бік кривдника для деескалації конфлікту.

Мобінг між різними групами за віковими ознаками відрізняється масштабністю та жорстокістю. В самих середовищах мобінгу курсанти можуть стати жертвами, коли старші курсанти не контролюють своїх відносин зі своїми молодшими колегами, що призводить до

соціального та психологічного цькування. Мобінг у курсантському середовищі за статевою ознакою найчастіше виявляється в стосунках між чоловіками та жінками. Це трапляється через те, що більшість специфічних спеціальностей роблять акцент, що робота в поліції є виключно чоловічою справою, з чим пов'язане знецінення жінок, що навчаються у закладах МВС. На сьогодні сектор безпеки України не став винятком та зазнає масштабних змін із врахуванням запровадження елементів боротьби з проявами гендерної нерівності, дискримінації та насильства. За останні 7–8 років кількість жінок в ЗСУ збільшилась вдвічі. Найбільш помітні зміни відбулися щодо відкриття посад для жінок військовослужбовців і поліцейських – рядового, старшинського, сержантського, а також офіцерського складу. Дівчата та жінки навчаються за спеціальностями військових та силових професій, обіймають усе більше посад, які зовсім нещодавно були тільки чоловічими [7, с. 395].

Наслідки мобінгу для жертви можуть бути різними: психологічні, моральні, фізичні тощо. У курсантському середовищі наслідки найбільш спостерігаються на емоційному та поведінковому рівнях. Враховуючи, що при вступі до такого закладу не всі курсанти є повнолітніми, а отже до них може виникати саме булінг, а не мобінг. Більшість науковців, зокрема педагогів, наголошують на гормональній перебудові організму особистості, на статевому дозріванні та зміні життєвих пріоритетів. Але з погляду психологічних акцентів також варто пам'ятати про незрілість нервових процесів, несформованість «Я-образу», «Яконцепції», підвищене лібідо, нестійку самооцінку та зростаючу агресивність. Підліткова криза – це саме той період, на тлі якого домінують основні тенденції (позитивні й негативні) особистості підлітка з порушеннями інтелектуального розвитку. Загалом це характерно для всіх осіб підліткового віку (з типовим та атиповим розвитком) [8, с. 31].

Заниження самооцінки та психологічний терор в середовищі курсантів може мати наслідки небажання продовжувати навчання та залишення закладу. Типовою поведінкою можуть стати суїцидальні схильності, або ситуації по типу – зібрав речі та пішов. В такому випадку офіцери-вихователі повинні володіти ситуацією та проводити профілактичну роботу з кривдниками та унеможливити прояви дискримінації. Така поведінкова формула стосується й виховання у командирів серед товариства курсантів, які в першу чергу особистим прикладом повинні зводити нанівець всі прояви та зародження дискримінації.

Не менш важливим аспектом являється педагогічно-освітній супровід. Такий процес передусім полягає у створенні оптимальних освітніх можливостей розвитку, що сприяли б формуванню передумов для прояву індивідуальних здібностей курсантів та одночасної корекції факторів, що негативно впливають на реалізацію відповідних здібностей індивідуально у кожного здобувача. Проте, ключовим в такій підготовці вбачаємо надання педагогом адекватної та своєчасної допомоги учню у розв'язанні різного

роду проблем безпосередньо в ході навчального процесу. У випадку наявності мобінгу виокремлюють декілька основоположних засад у діяльності педагога щодо подолання цього явища серед курсантів, що має охоплювати такі аспекти:

- вивчення морально-психологічного клімату в колективі;
- діагностування міжособистісних стосунків між курсантами;
- аналіз конкретних ситуацій вчинення мобінгу;
- виявлення ініціаторів і жертв мобінгу, стратегій їх поведінки;
- подолання мобінгу;
- зміцнення почуття відповідальності учасника за морально-психологічний клімат в колективі [9, с. 349]. Але, така відповідальність також полягає у проведенні відповідної виховної роботи з батьками обох сторін – учасників таких явищ, та зведення конфліктів нанівець.

На емоційному рівні жертви мобінгу стають байдужими до своїх навчальних та професійних завдань, починають відчувати непотрібність, приниження та самопорівнювальність. Результати опитування The Workplace Bullying Institute у 2021 році показують: 43% із 1215 віддалених працівників у США зазнавали знущань на робочому місці, переважно через відеодзвінки та електронну пошту. Нещодавнє дослідження показало, що молоді люди, що стали жертвами мобінгу, страждають від зниження самооцінки, страху та агресивності. Загалом із мобінгом на робочому місці стикалися майже 50 мільйонів людей. Об'єктом агресії ставав приблизно кожен третій працівник, і частіше за все це були жінки. Опитування виявило, що чоловіки частіше знущаються з інших чоловіків, тоді як жінки — з більшою ймовірністю знущаються з інших жінок [10].

Якщо розглядати мобінг як феномен в курсантському середовищі, то можемо стверджувати про спричинення негативних наслідків на поведінковому рівні, зокрема: різке зменшення зацікавленості у професійному навчанні, збільшення випадків участі у конфліктах та грубих виразів, ігнорування правил, збільшення випадків ушкодження майна, висловлення бажання скоїти суїцид, повернутись додому та ін.

У курсантському середовищі реалізація ефективних методів протидії мобінгу вимагає розуміння цього феномену з боку керівництва навчального закладу, курсових офіцерів, вихователів, викладачів, психологів, самих курсантів та їхніх батьків. Ці методи допоможуть мінімізувати можливість виникнення мобінгу та його наслідків в навчальному процесі.

В умовах сьогодення процеси модернізації освіти спрямовані на підготовку спеціалістів, які володіють не тільки знаннями, уміннями й навичками, але й такими особистісними якостями, які дадуть їм гнучкість і стійкість в умовах розвитку країни, які постійно змінюються. Тому цільова направленість сучасної освіти пов'язується з формуванням ключових компетенцій випускників. Адже формування особистості освітянина, яку

характеризує не тільки інформованість в різних областях науки, але й комунікабельність і толерантність, сучасний тип мислення, відповідальність і воля у прийнятті рішень в різних життєвих ситуаціях, дозволить гармонізувати відношення зі світом, що його оточує, адаптуватися до умов сучасного суспільства адекватно соціальним, професійним та духовно-моральним цінностям буття [11, с. 4].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Сьогодні мобінг у курсантському середовищі за віковою ознакою та статтю є серйозною соціально-психологічною проблемою, яка вимагає уваги та протидії. За сучасних умов слід робити акцент на створенні культури взаємодії між курсантами та формуванні якісних міжособистісних взаємин. Профілактична робота та налагодження системних заходів має бути направлена на розвиток колективного духу та виключення агресивних форм поведінки, що може стати відмінним стартом на шляху до вирішення цієї проблеми.

Проведеним дослідженням приходимо до висновку, що прояви дискримінації в курсантському середовищі у навчальних закладах мають більш виражені ознаки мобінгу, аніж булінгу, навіть за умови присутності навчального процесу. Але, в даному аспекті питання розмежування булінгу та мобінгу слід розглядати за умовами середовища, в якому він виникає. Булінг найчастіше розглядається як форма цькування в освітньому процесі на рівні середньої загальноосвітньої програми, хоча навчання у ВНЗ також являється формою освітнього процесу, але вищою формою. Однак, якщо розглядати курсантське середовище та властиві до нього ознаки за способом існування та здійснення діяльності на рівні колективу, навіть без врахування наявності оплати праці, то такі аспекти дискримінації проявляються у формі мобінгу.

Таким чином, мобінг у курсантському середовищі – це серйозне явище, яке може мати негативний вплив на психологію інших курсантів та знижувати якість навчання та здоров'я одногрупників. Важливо зрозуміти, що це не є культурою, і потрібно зробити все можливе, щоб запобігти та виявити прояви.

Потрібно пам'ятати, що в умовах закладів зі специфічними умовами навчання готуються майбутні правоохоронці, які в подальшому будуть здійснювати заходи по охороні та захисту прав людей. За умови постійного цькування курсантів у вищих навчальних закладах їх внутрішня емоційна гармонія буде порушена, що зможе в подальшому призвести до ситуацій, в яких такий правоохоронець буде виміщувати свою образу на інших осіб, особливо якщо така особа стане керівником.

До особливих аспектів необхідно віднести розмежування за віковою категорією, адже не всі курсанти на момент вступу до ВНЗ досягають повноліття. Але, після зарахування до навчання у таких закладах дані курсанти опиняються в умовах необхідності взаємодії у колективі, та в свою чергу перебувають в маргінальному (перехідному) стані.

В такому випадку вони потребують особливої уваги та певної психологічної допомоги. Такий тягар відповідальності, як правило, покладається на курсових офіцерів, які паралельно повинні «стати батьком та матір'ю для курсанта». Отже, для протидії проявам цькування та дискримінації потрібно висвітлювати інформацію про ознаки таких явищ та можливі шляхи вирішення даних проблем.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України. № 254к/96-ВР від 28.06.1996. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top>
2. Про охорону дитинства: Закон України. № 2402-III від 26.04.2001. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України № 5207-VI від 06.09.2012. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України № 8073-10 від 07.12.1984. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
5. Тінін Д. Г. Поняття та сутність мобінгу, шляхи його подолання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1 (110). С. 171–176. DOI 10.31733/2078-3566-2021-1-171-176. URL: <http://er.dduvs.in.ua/jspui/handle/123456789/6576>; <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6576/1/21.pdf>
6. Хмельнича Т. Мобінг у студентському середовищі та шляхи профілактики. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. Львів. 2019. Випуск 5. С. 79–85. DOI <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2019-5-12>
7. Тінін Д. Психологічні аспекти гендерної політики в секторі безпеки України: співвідношення маскуліності та фемінізму. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1 (116). С. 393–398. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-1-393-398. <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10073> ; <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10073/1/57.pdf>
8. Вовченко О. А. Специфіка кризи підліткового віку осіб із порушеннями інтелектуального розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія»: науковий журнал. Острогор: Видво НаУОА, червень 2021. № 13. С. 30–38. DOI: 10.25264/2415-7384-2021-13-30-38. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/view/3205/2932>
9. Тінін Д. Становлення геніїв серед представників обдарованої молоді: окремі аспекти виявлення, формування та якісної підготовки творчих особистостей в ході навчального процесу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3 (118). С. 346–351. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-3-346-351. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/3_ua_n2/макет_НВ_3-2022-346-351.pdf ; <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10485>
10. Чорноморченко Е. Коли робота стає нестерпною: що таке мобінг та як йому протидіяти. Спецпроект: Піти від аб'юзера. План дій для тих, хто більше не хоче терпіти. 05.10.2022. Маяк, український журнал про культуру, суспільство та науку. URL: <https://mayak.org.ua/news/mobbing/>
11. Авраменко О. В. Формування компетентностей особистості в сучасній школі : метод. посіб. Кіровоград :

КОД, 2010 80 с. URL: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/handle/123456789/911>

REFERENCE

1. Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine]. No. 254k/96-BP dated June 28. 1996. Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> [in Ukrainian]
2. Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrayiny [On childhood protection: Law of Ukraine]. No. 2402-III dated 04/26/2001. Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian]
3. Pro zasady zapobihannya ta protydyi dyskryminatsiyi v Ukrayini [On the principles of preventing and countering discrimination in Ukraine: Law of Ukraine]. No. 5207-VI of 09/06/2012 // Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> [in Ukrainian]
4. Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya [Code of Ukraine on Administrative Offenses]: Law of Ukraine No. 8073-10 dated 07.12.1984. Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian]
5. Tinin, D.G. (2021). Ponyattya ta sutnist' mobinhu, shlyakhy yoho podolannya [Concept and essence of mobbing, ways to overcome it]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs]. No. 1 (110). S. 171-176. DOI 10.31733/2078-3566-2021-1-171-176. URL: <http://er.dduvs.in.ua/jspui/handle/123456789/6576>; <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6576/1/21.pdf> [in Ukrainian]
6. Khmelnychka, T. (2019). Mobinh u student-s'komu seredovyshchi ta shlyakhy profilaktyky [Mobbing in student environment and ways of prevention]. *Visnyk of the Lviv University. Series Psychological science*. Issue 5. S. 79–85. DOI <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2019-5-12> [in Ukrainian]
7. Tinin, D. (2022). Psykholohichni aspekty hendernoyi polityky v sektori bezpeky Ukrayiny: spivvidnoshennya maskulinnosti ta feminizmu [Psychological aspects of gender policy in the security sector of Ukraine: the relationship between masculinity and feminism]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs]. No. 1 (116). S. 393–398. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-1-393-398. <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10073> ; <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10073/1/57.pdf> [in Ukrainian]
8. Vovchenko, O. A. (2021). Spetsyfika kryzy pidlitkovoho viku osib iz porushennyamy intelektual'noho rozvytku [Specificity of the adolescent crisis of persons with intellectual disabilities]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»* [Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"]. "Psychology" series: a scientific journal. Ostrog: Vydvo NaUOA, June 2021. No. 13. S. 30–38 DOI: 10.25264/2415-7384-2021-13-30-38 URL: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/view/3205/2932> [in Ukrainian]
9. Tinin, D. (2022). Stanovlennya heniyiv sered predstavnykiv obdarovanoi molodi: okremi aspekty vyavlennya, formuvannya ta yakisnoi pidgotovky tvorchykh osobystostey v khodi navchal'noho protsesu [The formation of geniuses among representatives of gifted youth:

certain aspects of identification, formation and quality training of creative personalities during the educational process]. Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav [Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs]. No. 3 (118). S. 346–351. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-3-S. 346-351. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/3_ua_n2/макет_НВ_3-2022-346-351.pdf ; <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10485> [in Ukrainian]

10. Chornomorchenko, E. (2022). Koly robota staye nesterpnoyu: shcho take mobinh ta yak yomu protydyaty [When work becomes unbearable: what is mobbing and how to counteract it]. Spetsproyekt: Pity vid ab"yuzera. Plan diy dlya tykh, khto bil'she ne khoche terpity [Special project: Leaving the abuser. An action plan for those who don't want to take it anymore]. 05.10.2022. Mayak, a Ukrainian magazine about culture, society and science. URL: <https://mayak.org.ua/news/mobbing/> [in Ukrainian]

11. Avramenko, O. V. (2010). Formuvannya kompetentnostey osobystosti v suchasniy shkoli : metod. posib [Formation of personality competencies in modern school: method. manual]. Kirovohrad: KOD. 80 s. URL: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/handle/123456789/911> [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ТІНІН Дмитро Геннадійович – майор поліції, старший викладач кафедри ТСП Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Наукові інтереси: педагогіка/освіта, протидія дискримінації, мобінг, булінг, цькування.

КРИСЬКО Вікторія Андріївна – курсантка ДР-143 ННІПФПНП Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Наукові інтереси: педагогіка/освіта, протидія дискримінації, мобінг, булінг, цькування.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

TININ Dmytro Hennadiyovych – police major, senior teacher of the TSP department Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.

Scientific interests: pedagogy/education, anti-discrimination, mobbing, bullying, harassment.

KRYSKO Victoria Andriivna – cadet DR-143 NNIPFPNP Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.

Scientific interests: pedagogy/education, anti-discrimination, mobbing, bullying, harassment.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2023 р.

УДК 378.14

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-209-296-301

БАБЕНКО Тетяна Василівна –

кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5085-2779>
e-mail: babenkot80@gmail.com

**ВИКОРИСТАННЯ АНДРАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Відповідаючи на вимоги часу, вища освіта, неминуче змінюється, актуалізуючи проблеми розвитку у майбутніх фахівців здатності швидко орієнтуватися в інформаційному середовищі, адекватно і своєчасно реагувати на зміни, готовності до безперервної освіти і розвитку, здатності гнучко перебудовуватися у напрямку задоволення нагальних потреб виробництва, економічних умов і ринку праці, що змінюються тобто.

Однією з умов підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців є, на нашу думку, використання принципів андрагогічного підходу у навчанні. Такий підхід до освіти ефективно реалізує вікові можливості студентів у становленні індивідуальності та особистості, сприяє формуванню здатності вчитися впродовж життя, розвиває організаційне, креативне, гнучке мислення, що дозволяє з успіхом діяти в умовах змін та невизначеності.

Умовами застосування андрагогіки до навчання студентів: студентство за хронологічними показниками віку перебуває у прикордонному стані юності, що переходить у дорослість; відмінність діяльності учня (дорослого) і учня (викладача) від дидактичних положень, орієнтованих на навчання дітей. Умовами реалізації андрагогічного підходу у закладі вищої освіти є: знання особливостей розвитку психіки та особистості дорослих учнів; організація самостійної навчальної діяльності студентів; реалізація позиційно-ситуативного підходу; опосередковане управління навчальною діяльністю студентів. Підготовка здобувачів вищої освіти з використанням андрагогічного підходу спирається такі принципи навчання: принцип самостійного навчання; принцип кооперативної діяльності; принцип опори на досвід (побутовий, соціальний, професійний); індивідуалізація навчання; системність навчання; контекстність навчання; принцип актуалізації результатів навчання; принцип ефективності навчання; принцип розвитку освітніх потреб; принцип рефлексивності (усвідомленості).

Андрагогічна та педагогічна моделі навчання не протистоять одна одній, а доповнюють одна одну. Таким чином, завдання викладача закладу вищої освіти полягає в тому, щоб оволодіти і педагогічними, і андрагогічними принципами навчання і, в залежності від особливостей учнів, цілей та умов навчання застосовувати ті чи інші принципи для найбільш ефективного навчання.

Ключові слова: андрагогіка, андрагогічні принципи, здобувач вищої освіти, педагогіка, професійна підготовка.